

B1 DÜZEYİNDE YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENEN ÖĞRENCİLERİN KULLANDIKLARI KIBARLIK VE KABALIK SÖZ EDİMLERİ¹

Araştırma Makalesi

Mehmet KARA* / Serdar BAŞUTKU**

Geliş Tarihi: 20.02.2023 | Kabul Tarihi: 08.03.2023 | Yayın Tarihi: 26.06.2023

Özet: Diller İçin Avrupa Ortak Önerileri Çerçeve Metni (CEFR), yabancı/ikinci dil öğretiminde sosyal aktör olarak birçok yeterliliğe sahip olması gereken bireylerin eylemlerini günlük hayatta karşılaşacağı çeşitli durumlara yönelik iletişimsel/bildirişimsel dil kullanımını ana hatlarıyla belirlemeye çalışmıştır. Yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğrenenler/öğrenciler çerçeve metnin belirlediği yaşam alanlarında belirli durumlara yönelik dil görevlerini yerine getirmek için çeşitli bağlamlar, şartlar doğrultusunda bir ya da birden fazla bireyle etkileşimli konuşma gerçekleştirir. Bu bağlamda, araştırmanın amacı Hitit Üniversitesi TÖMER’de B1 düzeyinde Türkçe öğrenen Arap ve Afrika kökenli öğrencilerin çeşitli durumlarda; teklif, rica, davet ve öneri ifadelerinin reddedilmesinde kullanılan stratejileri tespit ederek, bunların incelenmesini ve karşılaştırmasını yapmaktır. Farklı dilleri konuşan iki grubun reddetme stratejisine yönelik tercihleri arasında ilişki olup olmadığına dair tespitlerde bulunmaktır. Bu çalışma özellikle Arap ve Afrika kökenli öğrencilerin dil yeterliliklerinin çeşitli bildirişimsel durumlarda kullandıkları kibarlık ve kabalık edimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için nicel ve nitel veriler eş zamanlı olarak toplanmış, daha sonra bu bulgular kullanılarak verilerin birbirini destekleyip desteklemediğine bakılmıştır. Bunun için çalışmada dil ve köken bakımından farklı iki grup üzerinde “Söylem Tamamlama Testi” formu uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini Afrika kökenli öğrencilerden Fransızca ile Arap kökenli olan öğrencilerden Suriye, Irak ve Mısır Arapçası konuşanlardan oluşturulmuştur. Araştırmanın örneklemi ise Hitit Üniversitesi TÖMER’de 2020-2021 akademik yılı bahar döneminde B1 düzeyinde Türkçe öğrenen 30 öğrenciden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reddetme stratejileri, bildirişimsel dil yeterliği, kibarlık ve kabalık edimleri, Türkçenin yabancı/ikinci dil olarak öğretimi.

POLITENESS AND RUDENESS SPEECH ACTS USED BY B1 LEVEL LEARNERS OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Research Article

Received: 20.02.2023 | Accepted: 08.03.2023 | Published: 26.06.2023

Abstract: The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) has tried to outline the actions of individuals who should have many competencies as social actors in foreign/second language teaching and their communicative/informational language use for various situations they will encounter in daily life. Learners of Turkish as a foreign/second language carry out interactive conversations with one or more individuals in line with various contexts and conditions in

¹ Bu çalışma, İstanbul Aydın Üniversitesi tarafından 20-22 Mayıs 2022 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilen “III. Uluslararası Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Sempozyumu”nda sunulan bildiriden hareketle hazırlanmıştır.

* Prof. Dr.; Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü; fmkr48@gmail.com
 0000-0003-4691-5460

** Öğr. Gör.; Hitit Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, serdarbasutku@hitit.edu.tr
 0000-0002-0969-8148

order to fulfill language tasks for specific situations in the living spaces determined by the framework text. In this context, the aim of this study is to analyze and compare the strategies used by Arab and African origin learners of Turkish at B1 level at Hitit University TÖMER in various situations in rejecting offer, request, invitation and suggestion expressions. It is to determine whether there is a relationship between the preferences of two groups speaking different languages towards rejection strategies. In particular, this study aims to determine the language proficiency of learners of Arab and African descent in terms of the politeness and rudeness acts they use in various communicative situations. In order to achieve this goal, quantitative and qualitative data were collected simultaneously, and then these findings were used to see whether the data support each other. For this purpose, the "Discourse Completion Test" form was applied on two groups different in terms of language and origin. The population of the study consisted of students of African origin speaking French and students of Arab origin speaking Syrian, Iraqi and Egyptian Arabic. The sample of the study consists of 30 students learning Turkish at B1 level in Hitit University TÖMER in the spring semester of the 2020-2021 academic year.

Keywords: Refusal strategies, communicative language competence, acts of politeness and rudeness, teaching Turkish as a foreign/second language.

Giriş

Dünyada Türk Dili konuşan ülkelerin geniş bir coğrafyada yer alması, Türkiye'nin iktisadî, siyasî ve kültürel alanlarda gösterdiği gelişmelerle birlikte; Ortadoğu'da yaşanan çeşitli sosyal ve siyasal değişimler sebebiyle düzensiz göçlerin Türkiye'ye yoğunlaşmasından dolayı yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğrenimine karşı ilgi her geçen gün hızla artmaktadır.

Türkiye'ye yükseköğrenimlerini tamamlamak için gelen uluslararası öğrenci sayılarındaki artış Türkiye içinde ve dışında Türkçe öğretiminin yaygınlaşması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda Türk dizilerinin ve filmlerinin dünyada rağbet görmesi Türkçe öğrenmeye karşı ilgiyi artırmıştır. Türkçenin etki alanının genişlemesini sağlayan bu etkenler ışığında yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğretimine yönelik akademik çalışmalar yoğunlaşmış, Devlet nezdinde ilgili kurum ve kuruluşlar açılarak üniversiteler bünyesinde Türkçe Öğretim Merkezlerinin (TÖMER) sayısında yoğun bir artış olduğu gözlemlenmiştir.

Türkiye dışındaki Türkçe öğretim taleplerini karşılamak üzere Yunus Emre Enstitüleri, Maarif Vakfı ve ülkemizde uluslararası öğrencilerin eğitim görmeleri için burs imkânı sunan Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi devlete bağlı kurumlar faaliyet göstermektedir. Yurt içinde ise üniversiteler bünyesindeki Türkçe Öğretim Merkezleri ile Milli Eğitim Bakanlığının ülkemize eğitim, iş, evlilik, göç gibi amaçlarla gelen yabancılara Türkçe öğretimini gerçekleştirmek üzere yaptığı çalışmalar da artmıştır.

Türkiye'ye yükseköğrenim görmek amacıyla gelen uluslararası öğrencilerin Türkçe öğrenimlerinde iletişimsel becerileri kazanabilmeleri için resmî ve günlük dil kullanım biçimlerini öğrenmeleri gerekmektedir. Her toplum kendine özgü kültürünü ve değer yargılarını dilinde yaşatmaktadır. Öğrencilerin birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimi esnasında karşılaştıkları toplumsal değerler, inançlar, nezaket kuralları ile sosyokültürel boyuttaki beklentilere yönelik anlaşmazlıkların telâfi edilmesi, eğer öğrenciler

kültürlerarası bir bilince sahip değilse daha zordur. Toplumların iltifat, eleştiri, kabul ve reddetme gibi dil kullanımlarında farklılıklar oluşabilir. Hedef dili sosyal ortamda ve bağlamda uygun kullanamayan bir öğrenci için bu durum toplumla olan iletişimde yaşanacak bazı sorunlarla birlikte yabancı dil öğrenimine karşı isteğinin azalmasına neden olabilmektedir. Özellikle yabancı dili öğrenenlerin konuşma esnasında bağlama uygun bir şekilde cevap verebilmeleri ve soru sorabilmeleri resmî ve samimi ortamlara göre çeşitlilik gösterdiği için zorlanmaktadırlar. Bu kapsamda nezaket kuralları çerçevesinde bir teklife, ricaya karşı “Hayır” cevabını vermek kolay olmamaktadır. Reddetme, konuşan kişinin karşı taraftan gelecek istek, öneri, davet veya teklife verdiği doğrudan ya da dolaylı “hayır” yanıtıdır. Bu kapsamda insanların karşı tarafın isteklerini nasıl geri çevirdikleri ise edim bilimin konusu olmuştur. Reddetme, olumlu istekleri tehdit eden olumsuz kategorideki bir söz edim türüdür. Söz edimleri, bireylerin günlük dil kullanımlarında gerçekleştirecekleri çeşitli dil davranışlarıdır. Söz edimleri, ifade edilen ile kastedilenin farklı olabileceğini öne süren bir dil felsefesi teorisidir. Dilde betimleyici ifadeler ile birlikte edimsel ifadelerin de bulunduğunu savunan Austin (1962), Searle (1969) ve Grice (1975) gibi filozoflar kastedilen anlamın incelenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Austin “How to Do Things with Words” (1962) adlı eserinde sözcüklerin sadece yargıları ifade etmediğini aynı zamanda birer söz edimi olduğunu ifade ederek söz edimleri kuramından bahsetmiştir.

Söz edimlerinin kullanımı özellikle yabancı dil öğretimi/öğrenimi sırasında da gözlemlenebilir. Bu bağlamdan hareketle, yabancı öğrencilerin dil öğrenirken karşılaştıkları olumsuz bir durumu dile getirmek ve bir teklifi, ricayı, daveti, öneriyi öğrenilen hedef dilde geri çevirmelerine yönelik üst düzey bilişsel beceriler karşımıza çıkar. Çünkü iletişimsel açıdan dili öğrenenlerin konuşma sürecini daha etkili bir şekilde sürdürebilmeleri için hedef dilin nezaket kurallarını, sosyo-kültürel boyutunu da iyi anlamlandırabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, farklı kültürel gruplar arasında daha sağlıklı ve iyi bir iletişim kaygısı oluşmaktadır. Yapılan teklife alınan kabul cevabı iletişim aşamasında herhangi bir probleme sebep olmazken; reddetme, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek bir davranış olabilir.

Bu çalışmada öğrenilmesi hedeflenen dil ve kültürdeki ret cevabının ülkeye, yaşa ve cinsiyete göre nasıl değiştiğiyle birlikte farklı iki kültüre sahip öğrenciler arasındaki reddetme stratejilerine yönelik kibarlık ve kabalık söylemlerindeki tercihlerinin ortak ve farklı yönlerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma grubu Afrika ve Arap kökenli öğrencilerden oluşmaktadır. Çünkü Türkiye’ye yükseköğrenimini tamamlamak üzere gelen Afrika ve Arap kökenli öğrencilerin diğer ülkelere göre sayısal olarak fazla olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Hitit Üniversitesi TÖMER’de B1 düzeyinde Türkçe öğrenen Arap ve Afrika kökenli öğrencilerin iletişimde karşılaştıkları çeşitli durumlarda; teklif, rica, davet, öneri ifadelerinin reddedilmesinde kullanılan kibarlık ve kabalık söz edimlerine yönelik benzerliklerin ve/veya farklılıkları ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın, Afrika ve Arap kökenli öğrencilerin öğrendikleri hedef dili konuşanlarla iletişimde meydana gelebilecek yanlış

anlaşılmalarn ve diyaloglarda yaşanan hatalı kullanımların azaltılmasına yardımcı olabileceği düşünölmektedir.

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncöl bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve şimşek, 2016). Çalışmada yabancı /ikinci dil olarak Türkçe öğrenenlerin bir durumu reddederken kullandıkları kibarlık ve kabalık söz edimlerini değerlendirmeye yönelik bir olgu araştırması yapıldığından bu çalışma olgubilim (fenomenoloji) desenine göre kurgulanmıştır. Bu araştırmanın verilerini Hitit Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından 2020-2021 akademik yılı bahar döneminde B1 düzeyinde Türkçe öğrenen farklı ölkelerden gelen Afrika ve Arap kökenli 30 katılımcıdan oluşmaktadır.

Çalışmada öğrencilerin reddetme stratejilerinde kullandığı kibarlık ve kabalık edimlerini belirlemek amacıyla açık uçlu 10 sorunun bulunduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun taslak hâlinin oluşturulması için alan yazın taraması yapılmıştır. Formun son hâlinin oluşturulabilmesi için Yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi ile ölçme değerlendirme alanında uzman üç öğretim elamanın görüşleri alınmıştır.

Form iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik bilgilerine yönelik sorular yer almaktayken ikinci bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda söylem tamamlama formu kullanılarak öğrencilerin görüşlerini değerlendirmeye yönelik veri toplamayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Söylem tamamlama formundan toplanan verilerin sonuçları bulgular bölümünde tablo halinde sunularak nicel olarak değerlendirilmiştir.

Öğrencilerden edinilen izlenimlerden hareketle kibarlık/kabalık söz edimlerine yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Öğrencilerin söylem tamamlama formunda verdikleri yanıtla göre kibarlık/kabalık söz edimlerini kullanımları değerlendirilmiştir. Form aracılığıyla elde edilen veriler, tablolara olduğu gibi yansıtılmış ve yorumlanmıştır. Toplanan veriler, frekans ve yüzde tabloları şeklinde sunulmuştur. Çalışmada verilerin analizinde betimsel yöntem ve içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmada öğrenci görüşlerine doğrudan yer verilirken; kimliklerine yönelik olarak K1, K2, K3... olacak şekilde isimlendirme yapılmıştır. Öğrencilerin cevapları içerik analiziyle kategorilere ayrılmıştır. Hem içerik analizi hem de betimsel analiz sonuçlarından elde edilen frekans değerleri ile de tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Hitit Üniversitesi TÖMER’de 2020-2021 akademik yılı bahar döneminde B1 düzeyinde Türkçe öğrenen farklı ülkelerden gelen 30 kişilik öğrenci grubu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kolay ulaşılabilir örnekleme türü kullanılmıştır. Uygun örnekleme de denilen bu teknik zaman, maliyet ve emek bakımından katılımı kolaylaştırmak amacıyla kullanılır.

Çalışma grubuna dair demografik bilgiler Tablo 1’deki gibidir:

Tablo 1

Çalışma grubunun demografik bilgileri

	Sıklık	Yüzdellik
Ülke		
Cibuti	1	3,3
Çad	1	3,3
Fas	1	3,3
Filistin	2	6,6
Gine	1	3,3
Irak	6	20
Kamerun	3	10
Mısır	2	6,6
Moritanya	1	3,3
Nijerya	1	3,3
Somali	2	6,6
Suriye	8	26,6
Zambiya	1	3,3
Yaş		
18-20	8	26,8
21-25	16	53,3
26-30	5	16,6
31+	1	3,3
Cinsiyet		
Erkek	17	56,6
Kadın	13	43,2
Ana dili		
Arapça	21	70
Fransızca	6	13,2
İngilizce	2	6,6
Somalice	3	10
Bildiği diller		
Arapça	2	6,6
Fransızca	5	16,6
İngilizce	17	56,6
İspanyolca	1	3,3
Türkçe	5	16,6
Türkçe öğrendiği süre		
5-9 ay	11	36,6

1-3 yıl	18	60
7 yıl	1	3,3
Toplam	30	100

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan 30 öğrencinin 13 farklı ülkeden geldiği tespit edilmiştir. Örneklem grubunun çoğunluğu Afrika ve Orta Doğu ülkelerinden gelen öğrenciler oluşturmaktadır.

Öğrencilerin yaş aralığına bakıldığında 16 (%53,3) kişi ile 21-25 aralığında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum çalışmaya katılan öğrenci grubunun daha çok lisans öğrencisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sayıyı 8 (%26,6) kişi ile 18-20 yaş aralığı takip etmektedir. Tablo-1 incelendiğinde öğrenci grubunun 17'sinin (%56,6) erkeklerden 13'nün (%43,3) kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerden ana dili Arapça olanların 21 (%70) kişi ile en fazla sayıya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bildikleri yabancı dilin ise 17 (%56,6) kişi ile İngilizce olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin Türkçe öğrenim sürelerine bakıldığında 18 (%60) kişi ile 1-3 yıl aralığında en fazla iken bu sayıyı 11 (%36,6) kişi ile 5-9 ay aralığında olan öğrenciler takip etmektedir.

2. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde toplanan verilerden elde edilen bulgulara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre öğrencilerin söz edimlerine yönelik veriler şu şekildedir:

Tablo 2

Kibarlık ve Kabalık Söz Edimleri

	Sıklık	Yüzdellik
Kibarlık söz edimleri	204	68
Kabalık söz edimleri	96	32
Toplam	300	100

Hitit Üniversitesi TÖMER'de (Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi) Türkçe öğrenen 30 kişilik uluslararası öğrenci grubuna yöneltilen 10 soruya verdikleri cevapların reddetme stratejilerine göre gruplandırılmasıyla elde edilen verilere göre, katılımcıların %68'sinin "kibarlık söz edimi", %32'sinin "kabalık söz edimi" kullanarak sorulara karşılık verdiği tespit edilmiştir.

Kibarlık söz edimlerini kullanarak reddetme oranının daha fazla tespit edilmesinin öğrencilerin yetiştiği kültür, geldikleri ülkeler, karşısındakini kırmak istememe ve bir ricayı, daveti, isteği reddeden kişiyi karşı tarafın ikna etme çabalarının etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların ince bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen sorulardan birinci soruya "Sınıfın çalışkan öğrencilerinden birisisin.

Yetiştirmen gereken bir ödev var. Yakın arkadaşların seni pikniğe davet ediyor. Daha önce birkaç defa daha çağırdılar ve gittin ama bu kez gitmek istemiyorsun. Onlara nasıl bir ret cevabı verirsin?” verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K2: “Sizinle gelmeyi çok isterdim ve beraber çok güzel vakit geçirirdik ama önemli bir ödevim var onu yetiştirmem gerekiyor bu yüzden gelemem özür dilerim, bir dahaki sefere inşallah.” K5: “Canım arkadaşlarım, sizinle piknik yapmayı çok seviyorum ve bu daveti kaçırmak hiç istemiyorum ama maalesef bu kez sizinle gidemem çünkü önemli bir ödevim var ve bildiğiniz gibi ben birinci olmak istiyorum ve bunu başarmak için ödevlerimi zamanında yapmalıyım. Sizinle gidemediğim için çok özür dilerim.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen ikinci “Samimi olduğun bir arkadaşın, senden arabayı ödünç istiyor. Fakat onun iyi bir şoför olmadığını biliyorsun. Bu yüzden ona güvenmiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” soruya verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K7: “Canım arkadaşım, bildiğin gibi sen yakın arkadaşısın, bu yüzden senin hayatın benim için çok önemli. Bildiğime göre sen iyi bir şoför değilsin ve hayatını korumak için sana arabamı ödünç vermem.” K8: “Canım benim, arkadaşım sen sıkı fıkı arkadaşısın ve benim için her şeydin ve senin için korkuyorum. Sen yeni ehliyet aldın ve çok deneme yapmadın, bu nedenle tek başına araba kullanmak senin için çok tehlikeli olabilir. Yanında olunca arabamı ödünç veririm yoksa beni üzme, veremem.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen üçüncü “Bir arkadaşın seni, evine yemeğe davet etti. İlk defa onun evine gidiyorsun. Arkadaşın, daveti kabul ettiğin için çok mutlu. Senin için kendi kültürüne özgü birçok yemek ve tatlı hazırlamış. Fakat senin damak zevkine ve kültürüne uymadığı için hazırlananları pek yiyemedin. Arkadaşın ise sana biraz daha yemen konusunda ısrar ediyor. Ama sen gerçekten yiyemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K10: “Canım benim gerçekten çok lezzetli ama fazlasını yiyemem çünkü diyet yapıyorum, diyetim olmazsa hepsini yerdim, diyetimi bozulmasını sen de istemiyorsun eminim.” K11: “Bana yaptığınız bu güzel davet için çok teşekkür ederim. Mutfağınızı keşfetmeme ve kültürel yemeklerinizden öğrenmeme yardımcı oldunuz. Fakat bu tatlar benim için garip ve tatmayı reddetmemi anlamanız için yalvarıyorum. Eğer sakıncası yoksa çay içmeyi tercih ederim. Teşekkür ederim.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen dördüncü “Pek de samimi olmadığın bir arkadaşın sinemaya gitmeyi teklif ediyor. Fakat yarın tüm gün çalışmak zorundasın. Boş günlerin perşembe ve pazar. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K13: “Canım arkadaşım bu hafta benim çok işim var aslında gitmeyi çok isterim ama filmi rahat şekilde izleyemeyeceğim çünkü aklım işimde kalacak, ama benim bir düşüncüm var. Eğer perşembe ya da pazar günlerinde gitsek bence daha iyi olur hem de

ben işlerimi bitirmiş olurum ve eğleniriz de ne dersin?” K20: “Arkadaşım beraber giderken çok mutlu oluyorum ve çok güzel vakit geçiriyoruz, sen biliyorsun değil mi; ama bugün çalışmam lazım hiç çıkamam. İstersen perşembe ya da pazar çıkabilirim.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen beşinci “Öğretmenin verdiği bütün final ödevlerini zamanında yaptın. Fakat samimi olmadığın bir arkadaşın ödevleri zamanında yetiştiremedi. Öğretmen de senden bu arkadaşına yardım etmeni istedi. Sen de o hafta anne ve babanı görmek için ülkene gitmek istiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K21: “Hocam eğer başarılı oluyorsam sizin sayenizde ve istekleriniz başım gözüm üstüne hiç reddedemiyorum. Ama bu hafta annemi ve babamı görmek istiyorum, uzun zamandır göremedim bu sebeple beni mazur görün hocam, arkadaşına yardım edemem.” K25: “Kardeşim senden özür dilemek istiyorum çünkü gerçekten gelecek hafta ailemle görüşmeye gidiyorum. Ben senin için Fatma ile konuştum o da sana yardımcı olacaktır. İstersen onunla iletişime geçebilirsiniz.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen altıncı “İlk defa seninle ders alan ve yeni tanıştığın bir arkadaşın, sınav haftasında senden ısrarla, kendisini sınavlara çalıştırmanı istiyor. Ona ders çalıştırmak istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K26: “Arkadaşım üzgünüm ama seninle ders çalışmam. Belki sen bilmiyorsun ben çok sesli ders çalışıyorum ve bu sana iyi gelmeyebilir, mutlaka benim yüzümden zarar göreceksin. Ve kimseye zarar vermeyi istemiyorum.” K27: “Benim de ders çalışmam lazım. Evet arkadaşım ben çalışkanım ama hiç kimseye ders çalıştıramıyorum yani senin vaktini benimle boş boş kaybedeceksin ben anlatacağım ama sen anlatmak istediğim şeyi anlayamayacaksın ve sorun bende değil çünkü ben anlatmak istediğim şeyi başkalarına ulaştıramıyorum. Çok özür dilerim.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen yedinci “Sınav haftasındasın ve arkadaşının ders notlarından ve kitaplarından fotokopi çektirmek istiyorsun. Fotokopici çok yoğun olduğu için senden ders notlarını ve kitapları bırakmanı istiyor. Sen de bırakmak istemiyorsun. Fotokopiciye nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K23: “Size zahmet beyefendi ama ben bu notları arkadaşımdan ödünç almıştım da kendisi de çalışmak istiyor. Lütfen, bana yardımcı olma şansınız var mı?” K24: “Ağabeyciğim biliyorsun bu hafta sınav haftası ve çok çalışmamız gerekiyor bu yüzden notlarımı ve kitaplarımı yanında bırakamam fakat arkadaşına yardımcı olayım sana numaramı bırakayım ve müsait olacağın zaman beni ara, arar aramaz yanında olacağım ve kitaplarımı getireceğim.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen sekizinci “Yeni bir bilgisayar aldın. Satıcı, bilgisayarın garanti süresini uzatmak için ısrar ediyor. Bunun için fazladan para ödemeni istiyor. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K28: “Ağabey sen benden daha iyi biliyorsun, her sene bilgisayarlar geliyor ve daha hızlı, daha güçlü oluyor bu yüzden belki seneye benimkini satabilirim ve yeniden bir bilgisayar alabilirim. Böylece uzun garantiye benim için gerek yok.” K29: “Ağabeyciğim garanti süresi benim için önemli değil çünkü ben bilgisayarı üç yıldan fazla kullanmıyorum çünkü sonrasında yavaş olur. Bunun için yavaş olunca hemen değiştiriyorum onu. Ancak söylediklerin için teşekkür ediyorum ama ben garanti süresini uzatmak istemiyorum.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen dokuzuncu “Aynı odada kaldığın ve yeni tanıştığın bir arkadaşın, sana yatakların yerini değiştirebilir miyiz diye sordu. Sen de değiştirmek istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K30: “Arkadaşım bu yerde oturduğumda kendimi mutlu hissediyorum. Belki yatağım pencerenin altında olduğu için bilmiyorum ama böyle temiz havalar bana gelince kendimi rahatlamış hissediyorum. Çok özür dilerim istediğini kabul etmediğim için.”

K10: “Saygılı bir şekilde onlarla yatağımın yerine alışkın olduğumu söylüyorum ve bunu değiştirmek istemiyorum kusura bakmayın.”

Katılımcıların kibar bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen onuncu “Bir öğretmensin. Bir öğrencin seni doğum gününe davet etti. Fakat sen meşgul olduğun için katılmak istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan bazı örnekler:

K17: “Davet için ona çok teşekkür ediyorum, çok önemli işlerim var ama çabucak bitirmeye ve partiye katılmaya çalışacağım.” K18: “Canım öğrencim beni davet ettiğin için çok teşekkür ederim ama maalesef çok meşgul olduğum için katılmıyorum çok özür dilerim. Doğum günü kutlu olsun, iyi ki varsın, nice mutlu yıllara, umarım eğlenceli bir gün geçirirsin. (Doğum gününde ona posta yoluyla bir hediye göndereceğim).”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen birinci “Sınıfın çalışkan öğrencilerinden birisisin. Yetiştirmen gereken bir ödev var. Yakın arkadaşların seni pikniğe davet ediyor. Daha önce birkaç defa daha çağırdılar ve gittin ama bu kez gitmek istemiyorsun. Onlara nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K1: “Çıkamayacağım önemli bir sınavım var.” K11: “Benim sizin için ayıracak vaktim yok.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen ikinci “Samimi olduğun bir arkadaşın, senden

arabani ödünç istiyor. Fakat onun iyi bir şoför olmadığını biliyorsun. Bu yüzden ona güvenmiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K7: “Sürüş şeklini sevmiyorum, arabamı kullanamazsın.” K28: “Benim de arabaya ihtiyacım olduğu için vermeyeceğim.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen üçüncü “Bir arkadaşın seni, evine yemeğe davet etti. İlk defa onun evine gidiyorsun. Arkadaşın, daveti kabul ettiğin için çok mutlu. Senin için kendi kültürüne özgü birçok yemek ve tatlı hazırlamış. Fakat senin damak zevkine ve kültürüne uymadığı için hazırlananları pek yiyemedin. Arkadaşın ise sana biraz daha yemen konusunda ısrar ediyor. Ama sen gerçekten yiyemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler::

K28: “Bu yemeğin içindeki malzemelerin mideme dokunduğunu söylerim ya da diyet yaptığımı söylerim.” K5: “Spor yapıyorum ve özel bir diyete bağlı kalıyorum.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen dördüncü “Pek de samimi olmadığın bir arkadaşın sinemaya gitmeyi teklif ediyor. Fakat yarın tüm gün çalışmak zorundasın. Boş günlerin perşembe ve pazar. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K18: “Başka zaman yapabilir miyiz?” K20: “Boş zamanım olmadığı için seninle gelemem.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen beşinci “Öğretmenin verdiği bütün final ödevlerini zamanında yaptın. Fakat samimi olmadığın bir arkadaşın ödevleri zamanında yetiştiremedi. Öğretmen de senden bu arkadaşına yardım etmeni istedi. Sen de o hafta anne ve babanı görmek için ülkeneye gitmek istiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K23: “Ülkeme dönmek için bu hafta bilet aldığımı ve bu günlerde halledecek işlerim olduğunu söylerim.” K7: “Çok meşgulüm yapacak işlerim var, üzgünüm sana yardım edemem.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen altıncı “İlk defa seninle ders alan ve yeni tanıştığın bir arkadaşın, sınav haftasında senden ısrarla, kendisini sınavlara çalıştırmamı istiyor. Ona ders çalıştırmak istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K5: “Ben de derslerimizi pek anlamıyorum arkadaşım. O yüzden kusura bakma sana yardımcı olamam.” K19: “Ben kendim çalışmadım, çalışmam gereken konular var, onları ne zaman bitiririm bilmiyorum.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen yedinci “Sınav haftasındasın ve arkadaşının ders notlarından ve kitaplarından fotokopi çektirmek istiyorsun. Fotokopici çok yoğun olduğu için senden ders notlarını ve kitapları bırakmanı istiyor. Sen de bırakmak istemiyorsun. Fotokopiciye nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K21: “Ders notlarımı burada bırakmak istemiyorum çünkü sınavım için çok az vaktim kaldı ve ders çalışmam gerekiyor ayrıca burada bırakırsam başka insanlar da notlarımın fotokopisini alabilir, bu sebeple notlarımı bırakmayacağım.” K25: “Biz sınav haftasındayız bu yüzden bu ders notları ve kitapları bırakmak istemiyorum.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen sekizinci “Yeni bir bilgisayar aldın. Satıcı, bilgisayarın garanti süresini uzatmak için ısrar ediyor. Bunun için fazladan para ödemeni istiyor. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler::

K28: “Beyefendi ben bilgisayarın garanti süresini uzatmak istemiyorum. Daha fazla ısrar ederseniz sizi yetkiliye şikâyet edeceğim.” K30: “Üzgünüm şu anda yeteri kadar param yok.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen dokuzuncu “Aynı odada kaldığın ve yeni tanıştığın bir arkadaşın, sana yatakların yerini değiştirebilir miyiz diye sordu. Sen de değiştirmek istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K10: “Hayır arkadaşım değiştiremeyiz. Burada rahatım.” K2: “Burada uyumaya alıştım ve sürekli yattığım yere değiştirmeyi hoşuma gitmiyor.”

Katılımcıların kabalık olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde reddetmeye dair görüşlerini ortaya koymak amacıyla yöneltilen onuncu “Bir öğretmensin. Bir öğrencin seni doğum gününe davet etti. Fakat sen meşgul olduğun için katılmak istemiyorsun. Ona nasıl bir ret cevabı verirsin?” sorusuna verdikleri cevaplardan örnekler:

K13: “Üzgünüm şu sıralar çok yoğunum.” K18: “Bunu yapamayacağım. Katılmak istediğim bir işim var.”

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Yabancı/ikinci dil olarak Türkçenin öğretiminde öğrencilerin iletişim becerilerinin geliştirilmesinde olumlu cevaplar kadar reddetme stratejilerinin de önemi ve yeri büyüktür. Reddetme, dolaylı bir şekilde veya doğrudan olabilmektedir. Öğrencilerin bir olay veya durum karşısında verdiği reddetme şekillerini; öğrencilerin kültürü, buldukları coğrafya, cinsiyet, yaş gibi unsurlar etkilemektedir.

Bulgulardan elde edilen verilere göre öğrencilerin geldikleri ülkeler farklılık gösterse bile Afrika ve Arap coğrafyasından gelen öğrenciler yöneltilen istek ve ricalara verdikleri cevaplarda karşısındakini kırmamak için kibarlık söz edimlerini kullanarak reddetmeyi tercih etmişlerdir. “Hayır, olmaz” gibi kesin ve kaba yargı bildiren söz edimleri yerine açıklama yapıp daha kibar ifadelerle reddetmeye yönelmişlerdir. Burada öğrencilerin yetiştiği kültürün doğrudan dillerini ve yaşantılarını etkilediğini söyleyebiliriz. Öğrenci, doğrudan ve kesin bir dille reddettiğinde karşı tarafın üzüleceğini ve kırılacağını düşünmektedir. Bu nedenle öğrencinin, reddederken kurduğu cümlelerde kibarlık söz edimlerini kullanarak reddetmeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin yaş aralığına bakıldığında büyük çoğunluğu 16 kişi (%53,3) ile 21-25 yaş aralığındakilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu yaş grubunun daha kaba bir dille reddetmesi beklenirken kültürel kodları onları kibar bir şekilde reddetme stratejilerini kullanmaya yöneltmiştir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında ise 17 kişinin (%56,6) erkek, 13 kişinin (%43,3) kadın olduğu görülmektedir. Erkeklerin kadınlardan sayıca fazla olduğu araştırma grubunda verilen cevaplarında kabalık söz edimlerinin daha fazla kullanılması beklenirken burada da kibarlık söz edimlerini kullanarak reddetme yapıldığı tespit edilmiştir.

Öneriler

İletişimsel açıdan dili öğrenenlerin konuşma sürecini daha etkili bir şekilde sürdürebilmeleri için hedef dilin nezaket kurallarını, sosyo-kültürel boyutunu da iyi anlamlandırabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, farklı kültürel gruplar arasında daha sağlıklı ve iyi bir iletişim kaygısı oluşmaktadır.

Yapılan teklife alınan kabul cevabı iletişim aşamasında herhangi bir probleme sebep olmazken; reddetme, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek bir davranış olabilir.

Ayrıca, birçok kültürde “hayır” cevabı muhtemelen kelimenin kendisinden daha önemlidir. Bu yüzden, “hayır” mesajı almak ve göndermek özel beceri gerektiren bir görevdir. Muhatap, reddetme ifade biçiminin uygun şeklini ne zaman kullanacağını toplumsal ve kültürel değerlere göre bilmelidir. Hedef dili öğrenenlere yöneltilen tekliflere karşı verilecek cevaplarda memnuniyet ve memnuniyetsizlikleri belirtmek için de hedef dildeki kültürel özelliklere aşina olmak gerekmektedir. Bu kapsamda Türk kültüründe herhangi bir durumda söylenmesi uygun olmayan veya söylendiği takdirde saygısızlık olarak kabul edilebilecek fikir ve eylemlere özellikle yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında yer verilmesine özen gösterilmelidir. Türk insanın değer yargılarının ve çeşitli durumlarda olaylara bakış açısındaki tutumunu ortaya koyan ders araç gereçlerinin varlığı sayesinde hedef dili öğrenenlerin kuracakları iletişim Türk kültürüne uyum sağlayabilecekleri biçimde gelişebilir.

Kaynakça

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. (2nd revised edition) (Ed. J. O. Urmson-Marina Sbisa), Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press.
- Brown, P. & Levinson S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Grice, H. P. (1961). The Causal Theory of Perception. *Proceedings of the Aristotelian Society Supplementary*, 35, 121-52.
- Searle, J. R. (2000). *Söz edimleri*. R. Levent Aysever (Çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Araştırmacıların Makaleye Katkı Oranı Beyanı:

1. yazar katkı oranı: %60
2. yazar katkı oranı: %40

Çıkar Çatışması Beyanı:

Araştırmacılar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek veya Teşekkür Beyanı:

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Onayı:

Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu, Tarih: 15.03.2023,
Sayı: 217872

Extended Abstract

The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) has tried to outline the actions of individuals who should have many competencies as social actors in foreign/second language teaching and their communicative/informational language use for various situations they will encounter in daily life. Learners of Turkish as a foreign/second language carry out interactive conversations with one or more individuals in line with various contexts and conditions in order to fulfill language tasks for specific situations in the living spaces determined by the framework text. In this context, the aim of this study is to analyze and compare the strategies used by Arab and African origin learners of Turkish at B1 level at Hitit University TÖMER in various situations in rejecting offer, request, invitation and suggestion expressions. It is to determine whether there is a relationship between the preferences of two groups speaking different languages towards rejection strategies. In particular, this study aims

to determine the language proficiency of learners of Arab and African descent in terms of the politeness and rudeness acts they use in various communicative situations. In order to achieve this goal, quantitative and qualitative data were collected simultaneously, and then these findings were used to see whether the data support each other. For this purpose, the "Discourse Completion Test" form was applied on two groups different in terms of language and origin. The population of the study consisted of students of African origin speaking French and students of Arab origin speaking Syrian, Iraqi and Egyptian Arabic. The sample of the study consists of 30 students learning Turkish at B1 level in Hitit University TÖMER in the spring semester of the 2020-2021 academic year.

In the study, a semi-structured interview form with 10 open-ended questions was used to determine the politeness and rudeness acts used by the learners in refusal strategies. A literature review was conducted to create the draft version of the form. In order to create the final version of the form, the opinions of three instructors who are experts in the field of teaching Turkish as a foreign language and measurement and evaluation were taken. The form consists of two parts. The first part includes questions about the demographic information of the participants, while the second part consists of questions that aim to collect data to evaluate the opinions of the learners by using the discourse completion form in line with the aims of the study. The results of the data collected from the discourse completion form were presented in a table in the findings section and evaluated quantitatively.

Based on the impressions obtained from the students, determinations were made regarding the speech acts of politeness/crowd. According to the answers given by the students in the discourse completion form, their use of politeness/crowd speech acts was evaluated.